

Капиталдың отарларға және тәуелді елдерге экспорты мегаполистерде капиталдың «жеткілікті» жоғары тиімді пайдалануды таппауы нәтижесінде де, көп жағдайда, өйткені құлдықта болған елдерде арзан шикізат пен жер ғана емес, сонымен бірге арзан жұмыс күші де болады. созылмалы жұмыссыздыққа, аграрлық шектен тыс жағдайға, халықтың жалпы кедейлігіне, сондай-ақ мәжбүрлі жұмысты, оның ішінде әйелдер мен балалар еңбегін кеңінен қолдану мүмкіндігіне байланысты. Отарлар мен тәуелді елдердің халықтарын қанау монополиялардың жоғары пайдасының маңызды көздерінің бірі болып табылады. Ол сонымен қатар мегаполистің (жұмысшы ақсүйектер деп аталатын) жұмысшы табының жоғарғы қабатын құруға жұмсалатын қаражатты жеткізеді. Олар көбінесе халықтың кеңірек бөліктеріне жеңілдіктер төлейді. Колонияларда және тәуелді елдерде алынған империалистік монополиялардың үстеме пайдасы өсіп келе жатқан мемлекеттік аппарат пен милитаризмді қаржыландыруға және олардың қарсыластарымен күресуге жұмсалады. Отаршылдық кеңею мегаполистерде шовинистік сезімдерді нәрлендіреді, бұл жұмысшы адамдардың таптық санасының дамуына кедергі болып табылады. Отарлардың әскери-стратегиялық маңызы артып, олардың империалистік мемлекеттер үшін зоотехника мен стратегиялық шикізат жеткізушісі ретіндегі рөлі артып келеді.

Империализм дәуірінде, тәуелді елдердің экономикаларын метрополиялардың талаптарына бағындыру және олардағы феодалдық және префеодалдық қатынастардың сақталуы жағдайында, бұл елдерде капиталистік өндірістің дамуы жергілікті тұрғындар үшін жағымсыз және әсіресе қиын формаларда жүруде, капиталистік қанаудың әдістері капиталистікке дейінгі әдістермен тығыз байланысты.

Империалистік монополиялар отарларда ұлттық капиталды дамытуға әрдайым кедергі келтірді және кең ауқымды қазіргі заманғы индустрияны құруға кедергі келтірді (дамыған кен орындарын қоспағанда, колониялардан құнды минералды шикізат алу үшін, әрине, ішінара жеңіл). Отарлар экономикасының бір жақты аграрлық және шикізаттық мамандануы барған сайын шоғырланды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Канторович А.Я. Америка в борьбе за Китай.
2. Аварин В.Я. Империализм в Маньчжурии. Т. I. М.; Л., 1934.
3. Гримм Э.Д. Сборник договоров и других документов по истории международных отношений на Дальнем Востоке (1842–1925). М., 1927.
4. Ерусалимский А. С. Колониальная экспансия капиталистических держав и освободительное движение народов Южной Африки и Китая в XVII–XIX вв. М., 1974. С. 157–180.
5. Канторович А.Я. Иностранный капитал и железные дороги Китая. М., 1926.
6. Канторович А.Я. Китай в империалистическом окружении. М., 1934.

ӘОЖ 327

ОРТА АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ «ТАРИХИ ЖАДЫ» САЯСАТЫ

Асан Оразбибі

orazbibi.assan.00@bk.ru

Аймақтану кафедрасының 3 курс студенті, Халықаралық қатынастар факультеті

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - Нурбаев Ж.Е.

Мақсаты: Орта Азиядағы «тарихи жады» саясатын зерттей отырып, оның өзектілігіне үлкен назар аударып, өзіндік ерекшеліктерін анықтау жұмыстың басты мақсаты болып табылады. «Тарихи жады» саясатының Орта Азия халқына әсерін көрсету.

Зерттеу нысаны: «Тарихи жады» саясатының Орта Азиядағы әрқилылығын қарастыру.

Зерттеудің болжамы: «Тарихи жады» саясатының әр тараптылығын онан әрі қарастыру.

Зерттеу нәтижесі: Орта Азия елдерінде жүргізіліп жатқан «тарихи жады» саясаты қарастырылды және бұл саясаттың бұл аймақта кең таралуының мүмкіндіктері қарастырылды.

«Тарихи жады» саясаты- бұл халықтың тарихи жадын басқаруда өткен тарихты саясаттандыру жолы болып табылады. Кез-келген мемлекеттің билеуші элитасы өз тұрғылықты халқының санасын басқару арқылы бақылау орнатқысы келеді. Мұндай бақылаудың қуатты құралы ретінде «адам санасын өткенге бағыттауды» қарастыруға болады. «Кім өткенін білсе, сол өз қазіргі сәтін басқара алады» -ұраны алға қойылады. «Тарихи жады саясатын» еңсерудің және «тарихи жады» саясатына «парадигмалық» және зияткерлік ұйымшылдық өң берудің негізгі жолы, американдық ғалымдардың мәлімдеуі бойынша, «тарихи жадыға» өзіндік нақыштағы мәтіндер жинағын қосу болып табылады. «Адамдардың жадында өткеннің, соғыс пен жеңістің, сәтсіздіктер мен жеңілістердің, батырлар мен зұлымдардың бейнелерін қамтитын ұлттық тарих болмай, ұлт болмайды», -деп мәлімдейді С.Хантингтон. Сондықтан ұлттық тарих құру маңызды мемлекеттік міндетке айналды. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін жаңа ұлттардың саяси және зияткерлік элиталарының алдында ұлттық дәстүрді қайта жаңғырту, «өткенді ұлтшыландыру», тарихтағы «бұрылыс сәттерін» бөлу- сынды мәселелер тұрды. «Тарихи жады» қоғамға жаңа серпін беріп, жаңа идеялар мен құндылықтардың пайда болуына алып келді. Нәтижесінде, КСРО-ның ыдырауы жаңа тәуелсіз 15 мемлекеттің пайда болуына ғана емес, сонымен бірге әр елдің өткенінің өз ресми нұсқаларын қамтитын 15 жаңа ұлттық тарихтың пайда болуына алып келді. Осыны негізге ала отырып, Орта Азия мемлекеттері де өз «тарихи жады» саясатын жүргізуде. Орта Азия мемлекеттері өз тәуелсіздігін алғаннан кейін тарихты идеологиялық құрал ретінде пайдалануды бастады. Бұл ең айқын түрде Түрікменстан, Тәжікстан және Өзбекстан саясатында көрінді. Бұл ретте «барлық түркімендердің әкесі» атанған Сапармұрат Ниязовтың моральдық нұсқаулармен және философиялық пайымдаумен қатар, ұлттық тарихтың «шынайы» нұсқасын ұсынған тарихи еңбегі «Рухнама» ұзақ уақыт танымал болды. Кітаптың негізгі идеясы «Құдайдың тікелей таңдауы» түрікмен халқы екені және 5 мың жыл бұрын тікелей Құдайдың қалауымен жаратылғаны жайлы болды. Ал Оғыз хан барлық түрікмендердің мифтік түп тамыры болып қарастырылды. ғыз хан - түрікмендердің ұлттық пайғамбары, олардың арғы атасы. Алайда оның есімі пайғамбарлардың есімдерінде айтылмаған. Бірақ Тор деген атпен оны ежелгі араб кітаптарынан және Ибрана мен Талмудтан табуға болады. «Бүкіл әлемге шабуыл жасаған Оғыз хан бес түрік руына өз есімін берді. Оғыз ханмен бірге түрікмендердің мемлекеттілігі басталады»-деп мәлімделеді. Осы болжанған тарихи кезеңде түрікмендер Үндістаннан Жерорта теңізіне дейінгі ежелгі өркениеттің ажырамас бөлігіне айналған үлкен материалдық және рухани құндылықтарды құра отырып, өздерінің шынайы тағдырларын әлемге бірнеше рет көрсетті. Түрікмендер 70 мемлекеттің негізін қалаушы ретінде көрсетілді. Өзінің ұзақ тарихында түрікмендер көптеген мемлекеттерді құрды. Тіпті, Шығыста: «Егер сіз мемлекет құрғыңыз келсе, түрікмендерді шақырыңыз», -деген ұран бар делінеді. Оғыз түрікмендері алғашқы күйлерін бес мың жыл бұрын тұрғызған. Бұған дәлел ретінде ежелгі оғызтур-кмен мәдениетін Алтын-депе мен Бағабат ескерткіштерінен Маргиана қасиетті храмдары мен Ара аңғарының кесенелеріне дейін тарату аймағында табылған садақтар мен жебелер жатады. Бұл жерден табылған археологиялық олжалар Копетдагтың етегінен (Тек гала ла бекінісі), Нусайдан, Анаудан, Алтындептен басталып, Мерв, Куняургенч, Сейхун және Джейхун аралдарының бойымен Хазартан Балхқа дейін созылып жатқан Оғыз елінің тарихи орнын көрсетеді. Мифологиялық тарихтағы ең танымал тезистердің біріне сәйкес Ниязов Мөде қаған режимін Оғыз ханмен теңестіреді: «Мөде хан 18 миллион шаршы шақырымға созылған кең аумақтарды бағындырды. Ғұндар мемлекетінің шекаралары бір жағынан Хазардан

Үндістанға, екінші жағынан Гималай тауларынан Сібірге дейін созылды. Мөде ханнан кейін оның ұлы Гек хан таққа отырды. Кейіннен Түркіменстанның шекаралары кеңейе түсті: ... Түрікмен селжуктерінің әулеттерінен шыққан сұлтандар және олардың ұрпақтары Иран мен Тұран, Мысыр және Қытай провинцияларының ұлы, көрнекті билеушілері болды. Сонымен бірге, Ниязов түркі дәстүрін мұсылман дәстүрімен біріктіреді: Нұқ пайғамбар өзінің ұлы Яфесин мен балаларына - түрікмендердің ата-бабаларына берген жер - шынында да қасиетті жер. Осылайша: түрікмендер - әлемдегі ежелгі халықтардың бірі болып саналады [1]. Сонымен қатар, алғашқы арбалар мен доңғалақтар жасаушы мәртебесі де түрікмендерге беріледі. Осы сынды мифологиялық тарихты Түрімен билеуші үкіметі заңдастырды.

Егер Тәжікстанға келетін болсақ, президент Э.Рахмон Саманидтер әулетін тәжік мемлекетінің тарихи белгісі және ата-бабасы ретінде таңдаған. 2000 жылы жаңа ұлттық валюта - сомонаны енгізді. Тәжік халқының тарихи мифін қалыптастыру мәселесі байыпты қабылданғаннан кейін президент «Тәжіктер тарихының айнасында» кітабын жазды. Ол осы мифтің негізіне айналды, ал саманидтер - тарихи бағыт ретінде - Э. Рахмонның жеке олжасына айналды. Э. Рахмон «этникалық» тәжік сөзін «қаж» (тәж) сөзіне көтерді, осы этнонимнің халықтық этимологиясын таңдап, оны «арий» сөзінің этимологиясымен жасанды түрде байланыстырды. Оның пікірінше, «тәжік» сөзі («тәж», «асыл отбасы») «асылдық» дегенді білдіретін «арьян» сөзіне балама. Бұл тәжік арийлері - «Орталық Азиядағы ең ежелгі адамдар» дегенді білдіреді. Э. Рахмонның айтуынша, Орталық Азия тарихындағы ежелгі және ерте ортағасырлық кезеңдердің барлық жетістіктері тәжіктерге тиесілі. Тәжік қалалары ежелгі және ортағасырлық Бұхара, Самарқанд, Балх, Герат, Мерв, ал тәжіктер жаңа келгендерге түркілерге сабақ берген ең мәдениетті және өркениетті адамдар [1]. Мұны қолдай отырып, Э. Рахмон былай деп жазады: «ХІ ғасырда түріктер тәжік мемлекетін жаулап алуға тырысып, мемлекеттік басқару принциптерін, әдет-ғұрып, әдеп қағидаларын тәжіктерден толығымен қабылдады және мемлекеттік тіл мен тәжік болып қала берді. Орта Азиядағы саяси жүйе негізінен Саманилер мемлекетін басқару принциптерін мұра етті [2]. Атақты шығыстанушы Герман Вамберидің сөзімен айтқанда, тәжіктер көшпенділер жаулап алғаннан кейін де, олардың жаулап алушыларына қатысты өркениет рөлін жалғастыра берді». Тәжікстанның ресми тарихнамасында оның президентінің идеялары шығармашылық тұрғыда дамыды. Академик Нугмон Негматовтың айтуынша, Саманилердің дәуірі Сасанидтер тұсында басталған «тәжіктердің қайта өрлеуінің» жалғасы болған. Оның өрнегі ғылымның (Ибн Сина, әл-Беруни) және әдебиеттің (Фирдоуси) әлемдік жетістіктері болды. Тәжік тарихшылары Саманидтер мемлекетін «ислам өркениетінің ең биік нүктесі» ретінде ұсынады.

«Қоғамның руханилығын дамытуда тарихи жадының, ата-бабалар тарихын, ұлттық-адамгершілік құндылықтар мен дәстүрлерді, қасиетті дінімізді білудің рөлі зор. Ешбір адам өзінің болашағын тарихын білмей, сан ғасырлық рухани мұраға сүйенбестен және оны жетілдірусіз елестете алмайды. Осыған байланысты тоталитарлық режим кезінде бұрмаланған өзбек халқының тарихын объективті және әділ көрсету, барлық оқу орындарында Отан тарихын зерделеу үшін маңызды шаралар қабылданды»-делінеді Өзбек қоғамында. 1996 жылы Өзбекстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік және қоғамдық құрылыс академиясында Өзбекстанның жаңа тарихы орталығы құрылды. Өзбек халқы мен өзбек мемлекеттілігінің тарихын, тарихтың басқа парақтарын объективті және ғылыми негізделген жариялау міндеттері айқындалды. Президент И. Каримов 1991 ж. маусымда бір топ тарихшылармен бірге, сондай-ақ Министрлер Кабинетінің 1998 жылғы 27 шілдедегі «Өзбекстан Республикасы Ғылым академиясы Тарих институтының қызметін жетілдіру туралы» қаулысын қабылдады. Тәуелсіздік жылдарында Өзбекстан тарихын қамту және зерттеу партиядан, коммунистік идеологияға тән таптық көзқарастан босатылды. Бірнеше ғылыми еңбектер, оқулықтар мен оқу құралдары жасалды, онда ондаған жылдар бойы бұрмаланған немесе жойылып кеткен тарихи оқиғалар объективтілік пен тарихи шындық тұрғысынан қамтылды.

Өзбекстан Қытай, Үндістан, Иран, Египет сияқты ежелгі мемлекеттермен қатар тұрғызылды. Өзбекстанның ұлттық мемлекеттілігі ежелгі тарихқа ие, бұл аймақ ірі мемлекет қайраткерлерімен әйгілі. Өздерінің үлкен атасы Әмір Темір Өзбекстанды әлемдегі ең қуатты мемлекет деңгейіне көтерді. Егер бұрын ежелгі тарихта осы жақтары жасырын болса, тәуелсіздік кезеңінде олар шын мәнін алды. Өзбекстанның ұлттық мемлекеттілігінің тәжірибесі, Әмір Темірдің өсиеттері, Фараби мен Әлішер Навоидің әділетті мемлекет құру туралы парасатты пікірталастары тәуелсіздік кезеңінде демократиялық құқықтық мемлекет құруға үлкен септігін тигізді. Президенттің жарлығымен 1996 жыл Әмір Темір жылы болып жарияланды. Мемлекет қайраткері және қолбасшы Әмір Темірдің 660 жылдығы сол жылы елімізде және бүкіләлемдік ауқымда кең көлемде аталып өтті. ЮНЕСКО шешімімен 1996 жылдың сәуірінде Парижде Әмір Темірдің 660 жылдығына арналған мерекелер апталығы өтті. Ташкентте Әмір Темірге ескерткіш орнатылып, Теміридтер тарихының мемлекеттік мұражайы ашылды [2]. Сондай-ақ, Тимур бейнесі Орталық Азия халықтарын моңғолдардан босатушы ретінде түсіндірілді. Әмір Темірдің тұлғасы бүкіл адамзаттың меншігі екендігі танылды. «Қазіргі Өзбекстанда және Тәжікстанда аймақтың тарихи өткенін жаңа республикалардың ұлттық тәуелсіздігін нығайту тұрғысынан қарастырады, бұл аймақ халықтарының тарихи мұралары үшін» ұлттық «тарихшылардың арасындағы ауыр шайқастарға себеп болады», - деді sabar.asia аналитикалық платформасына арнайы жазылған мақалада тәуелсіз зерттеуші Бахтиёр Алимжанов. Өзбек және тәжік тарихшылары Орталық Азия аумағында мемлекеттік құрылыстың тірек нүктесі болған алғашқы «ұлттық» мемлекеттерді салды. Өзбек тарихшыларының пікірінше, Орталық Азия территориясындағы алғашқы «ұлттық» мемлекет - бұл негізі түркітілдес тайпалар құрған Қарахан мемлекеті, ал тәжік әріптестері үшін негізін иран тілді этностар құрайтын Саманидтік мемлекеті болып табылады. «Орталықтандырылған» мемлекеттердің пайда болуы, Орта Азия тарихшыларының пікірінше, өзбек және тәжік халықтарының қалыптасуымен сәйкес келеді.

Ал Қырғызстанның тарихи жады саясаты «Манас» эпосының аясында өрбиді. Қырғызстан Республикасының президенті Асқар Ақаев эпостың мазмұнын қазіргі ұлттық идеологияға айналдыру, сонымен бірге оны қырғыз мәдениеті мен тарихын насихаттау үшін пайдаланды. «Манас» эпосы тарихнамалық дерек көзі ретінде қырғыздар мен қырғыз мемлекетінің тарихы туралы барлық оқулықтар мен оқу құралдарына енгізілді. 1993 жылы Қырғызстан Республикасының бастамасымен БҰҰ-ның «Манас» қырғыз ұлттық эпосының 1000 жылдығын мерекелеу туралы қарар қабылданды, ол республика басшылығының 1995 жылды «Манас» эпосының 1000 жылдығы деп жариялау туралы ұсыныстарын қолдады. Эпостың 1000 жылдық мерейтойы түркітілдес мемлекеттердің саммиті мен 30 елдің ғалымдары мен ЮНЕСКО Бас хатшысының қатысуымен өткен халықаралық симпозиуммен бірге өтті. «Манас» эпосының материалдары негізінде ұлттық идеологияның негізін құрайтын «Манастың жеті өсиеті» тұжырымдалды [5]. Сондай-ақ, А.Ақаевтың айтуынша, тарихи әдебиетте ұйғыр ғалымдары ретінде Юсуп Баласағұндық және Қашғардың Махмуды болған Жүсіп Баласағын мен Махмуд Қашқари қырғыз ойшылары мен ғалымдарының қатарына енген. 2003 жылғы 31 тамызда Қырғыздардың II Дүниежүзілік Құрылтайында сөйлеген сөзінде Асқар Ақаев қырғыз тарихының біздің дәуірімізге дейінгі 201-ші жылы пайда болған қырғыз тарихына нұсқады. Тарихты түсіндіруде қырғыз мемлекеті I-ші ғасырдың ортасында Жоғарғы Енисейде де пайда болған.

Қазақстан тарихи жады саясаты Қазақ хандығы аясында өрбиді. Қазақстан мемлекеті өзінің алғашқы этникалық аумағында қазақ халқының еркімен құрылды. Осы себептен Қазақстан ғана ұлттық мемлекеттік құрылым болып табылады. Қазақ халқының ұлттық еркі және олардың саяси өзін-өзі анықтауы олардың мемлекетінің негізгі негізі болып табылады, егер ол қазақ халқының саяси өзін-өзі анықтауы болмаса, онда ұлттық мемлекет болмас еді. Мемлекеттіліктің белгілері әлемнің барлық халықтары үшін әмбебап, мемлекеттердің даму заңдылықтары да жалпыға ортақ. Сонымен бірге, қазақтар - дала халқы. Оның отаны - дала. Ежелгі дәуірден бастап дала ландшафты Қазақ хандығын басқару табиғатын анықтаған. Қазақтар мен олардың ата-бабалары біз, олардың ұрпақтары басқарудың тікелей

сабақтастығын таба алатын кең және сирек кездесетін елді мекендерді басқарудың тарихи дәстүрін құрды, өкінішке орай, далалық хандықтардың замандары ұмыт қалды. Тарихи себептер бойынша, көшпелі әскерлердің тұрақты әскерлерден толықтай жеңілуі кезінде далалық мемлекеттілік дәстүрі үзілді. Көшпелі ұлыстарды жауынгерлік жаяу әскерлер құрған өсіп келе жатқан отырықшы империялар қысып алды. Тарихта тұңғыш рет ат шабуылының күші зеңбірекпен бұзылды [1]. Дала егемендігі жоғалды. 1999 жылдың басында Н.Ә. Назарбаевтың егеменді Қазақстан Республикасы идеологиясының өзегін қалыптастыруға бағытталған «Тарих толқынында» кітабы жарық көрді. Бұл жұмыстың негізгі жүктемесі қазіргі Қазақстанның территориясындағы қазақтардың ұлттық жағдайын қалыптастырудың объективтілігі мен тарихи шарттылығын растауға бағытталған күш салулар болды. Автордың өзі оны қызықтыратын мәселелер шеңберін кеңінен сипаттаған. Бұл «Еуразияның орталығындағы соңғы көшпелі континенттің тағдыры, ұлттық бірегейлік және жеті төбедегі жерлеудің құпиясы, тоталитаризм және ұлы билеуші Бейбарыс, қазіргі Қазақстан мен ортағасырлық Үндістанның диаспоралары, ұлттық консолидация және Алаш». Президент «Хроностың Еуразиялық дала бойындағы темір соққысы» туралы айқын және бейнелі түрде айта алды және қыпшақ, оғыз және түркі халқы және «тоталитарлық мемлекеттілік ең ірі Еуропа мемлекетінің сыртқы саяси компасын өлтіруге әкелуін» жазды [4].

Пайдаланған әдiбеттер тiзiмi

1. <http://rusrand.ru/analytics/mifologizatorstvo-istorii-v-kazahstane-politologicheskij-aspekt-problemy>
2. <https://articlekz.com/article/7685>
3. www.altyn-orda.kz
4. <http://www.sharayna.kz/21257>
5. <https://zen.yandex.ru/media/ritmeurasia/epos-manas-v-borbe-s-sovetskim-proshlym-kirgizstana-5d8c88e82fda8600b17325b8>

УДК 327

ЦИФРОВИЗАЦИЯ КАК ОСНОВНОЙ ТРЕНД МОДЕРНИЗАЦИИ КАЗАХСТАНА

Киюбек Жанылсын Жадетовна

kiyubek_zhzh@mail.ru

Магистрант 2 курса факультета международных отношений специальности

«Регионоведение», Нур-Султан, Казахстан

Научный руководитель – Ж.Е. Нурбаев

В своем Послании народу Казахстана президент Касым-Жомарт Токаев озвучил важные моменты в развитии Казахстана роль цифровых технологий. За последние годы наша страна активно внедрила цифровые технологий во многих отраслях производства, а также был открыт новый IT Университет в столице страны Нур-Султане. В Центральной Азии Казахстан один из первых внедрил новейшие технологий в сфере оказания государственных услуг, регистрация и перерегистрация недвижимости, база данных частных практиков как нотариусы, частные судебные исполнители, и т.д.

Как сказал Елбасы Н.А. Назарбаев: «За годы независимости нам удалось войти в число 50-ти конкурентоспособных стран мира. Сейчас стоит задача по вхождению в 30-ку, которая требует от Казахстана нового инновационного развития и ускоренного технологического обновления». Поэтому в 2017 году Нурсултан Назарбаев объявил в своем Послании народу Казахстана о Третьей модернизации, стержнем которой является цифровизация. Тогдашний Президент Казахстана подчеркнул, что цифровизация необходима